

Milena Mileva Blažič

Vitomil Zupan: *Pravljica o črnem šejku z rdečo rožo.*

Ilustriral Damijan Stepančič.

Ljubljana: Založba Miš, 2011.

Kratka sodobna pravljica Vitomila Zupana s posvetilom (*Niki Vito, božič 1938*) postavi besedilo v kontekst pred drugo svetovno vojno, literarno dogajanje pa je postavljeno na Bližnji in Daljni vzhod. Že v samem naslovu najdemo intertekstualni opis kratke literarne vrste.

Začetek besedila vsebinsko in formalno posnema začetek zbirke arabskih pravljic *Tisoč in ena noč*. Kontekst dogajanja predstavljajo kralji, sinovi, vojska, vojščaki in vse, kar sodi zraven. Rdeča nit pripovedi se osredotoči, tako kot v modelu evropske pravljice, na glavno književno osebo, izbranca, šejka iz rodbine Al Arida. Dogajanje sproži njegovo rojstvo, torej rojstvo sina, izbranca eksotičnega porekla, ki pride na svet na hrbtu velbloda. Uvodno dramatično dogajanje se ne stopnjuje narativno, ampak deskriptivno kumulativno, kar je sicer značilnost modela ljudske pravljice. "Najljubša žena", ki umre takoj po porodu, ima zadnjo željo, pri kateri gre pravzaprav za ponotranjeno moško željo: "prestolonaslednik bo mogočen junak, ki bo živel v svojem kraljestvu". Osvajanje in vojskovanje je od te točke naprej interpretirano kot usoda: "Mnogo, mnogo se boš moral učiti, da boš izvršil, kar so ti namenili bogovi." V besedilu je proces učenja ali maturacije glavnega literarnega lika le hipotetičen, uči se, ampak modrosti ne ponotranji, kar je bilo po besedilnih signalih (izbranec, namen bogov, potomec) sicer napovedano, vendar ne izpeljano.

Orient, iniciacijske točke (rojstvo otroka, smrt matere) ter poligamija predstavljajo dekorativni okvir za upravičevanje vojne kot "namere bogov". Deček odrašča bolj v boju in manj v učenju. Na začetku gostobesednega besedila stoji prerokba (izpove jo arhetip modreca, sivolas starec s sivo brado), ki fantu utemelji hipotezo o dvojnem izbranstvu: je potomec velikih patriarhalnih družin, očeta z Bližnjega in matere z Daljnega vzhoda, princesa, ki mu je po prerokbi namenjena, pa pripada pomembnemu

rodu Čaune. Ta del besedila se intertekstualno navezuje na *Zgodbo o Kamar al Zamanu* in kitajski princesi Badur iz *Tisoč in ene noči*.

Deček je torej usodno postavljen med "željo" umirajoče matere, grandioznega očeta in prerokbo starega modreca ter je le izvrševalec "velikih reči"; uresničuje nalogo izbranca, ki je deskriptivno idealen – bere pergamente in se uči devetih modrosti, vendar na ravni naracije modrosti ne ponotranji. Ostane mu še ena naloga, s katero bi izpolnil starčevo prerokbo: da odide iz hedonističnega harema tridesetih lepotic in najde "pravo" ljubezen.

Na začetku se upira, rad bi živel v poligamni hedonistični skupnosti, kar bi se dalo videti kot nedoslednost besedila, saj junak z dejanji ne utemeljuje omenjenih devetih zemeljskih modrosti. Ko pa se mu v sanjah prikaže najlepše dekle in v njem prebudi silno hrepenenje, zaradi katerega povsem zanemari svoje junaško poslanstvo ter izgubi vojsko, se nazadnje vendarle odpravi za dekletom iz sanj. Sledi tipična pravljica, kjer je junak pojmovan kot popotnik, dogajanje pa kot iniciacijsko potovanje in iskanje cilja. Mladenič potuje prek Mrtvega mesta, močvirja Pramegle, Dežele oblakov sreče, Jaspisovega jezera ... do, jasno, prelepega gradu s še lepšo in še bogatejšo princeso, ki jo stražijo vodni zmaji in kače. Kraljična v mavrični obleki in belem plašču, okrašena ne le z lepoto, oblekami, scenografijo, ampak tudi s pridevniki, princa zavrne z utemeljitvijo, da čaka drugega, mogočnega, "svojega gospoda". Patriarhalni ton je prisoten skozi celotno besedilo, ženski liki pa so stereotipni (mati rodi sina in umre; dekle je lepo, bogato in ga zavrne).

Argumentacija pravljичnega lika je nepravljična, "premalo mogočen gospod se ji zdim", kar sproži zaporedje nesrečnih dogodkov, temelječih na nečimrnosti in ne na ljubezni, ter prinese tragičen razplet, ki temelji predvsem na volji do moči. Obupan na pomoč pokliče privid starca, ki mu svetuje, naj zmeša sedem kapljic krvi sedmerih ljubezni in nastal bo rubin, ki bo odklenil srce njegove izbranke. Sledi zaporedno stopnjevano iskanje sedmih kapljic krvi, ki spominja na Wildovo pravljico *Ribič in njegova duša*.

Besedilo govori o izbrancu, predestiniranem za nadčloveška dejanja, ki kot tipičen narcis utemeljuje dejanja na osnovi zakona želje, ko pa se mu le-ta uresniči, zanj izgubi pomen, tudi takrat, ko nazadnje svoj narcizem pozunanji v dvom o kamnu oziroma o pristnosti princesine ljubezni. Dogajanje je (kot je sicer značilno za model ljudske pravljice) predstavljeno enodimenzionalno, odvija se na ravni čudeža, četudi ničejanskega. Liki so predstavljeni linearno in ploskovito, brez globine ter brez pravega notranjega življenja, predvsem pa primanjkuje protijunakov, vsi liki so

pravzaprav stranski in celo ljubezen deluje le kot del orientalske scenografije. Glavni junak temelji na konceptu večne mladosti, neobčutljiv je za časovne in prostorske razdalje, za dobro in zlo; krvavi vojaški pohodi so utemeljeni na njegovem konceptu ljubezni, vendar do samega sebe. V besedilu se sicer omenja hrepenenje, kar je značilnost sodobnega subjekta, vendar je to hrepenenje po moči ali volja do moči.

Ob tragičnem preobratu na koncu zgodbe ni povsem jasno, ali gre v princesinem samomoru pravzaprav za usodno zmoto (*hamartio* po Aristotelu), ker meni, da je svojo ljubezen predala napačnemu človeku, saj so jo "bogovi" namenili velikemu knezu iz rodu Hana iz Aride. Iz besednih signalov lahko z večjo ali manjšo gotovostjo zgolj sklepamo, da je ravno on tisti veliki knez, ki ji je po volji bogov namenjen.

V *Pravljici o črnem šejku z rdečo rožo* mrgoli namigov, motivov ter tem, ki merijo onkraj samega besedila. Poimenovanje konja Česme (Črni izvir) vsebuje aluzijo na krilatega konja Pegaza, ki z udarom kopita ustvari izvir Hipokretne, ki je vir navdiha, pojavijo pa se tudi biblijski ("voda se je razdelila") ter indijski motivi (Kama Dewa). Izjemno veliko je motivnih drobcev, ki se intertekstualno navezujejo na druga besedila, npr. na Wildovo *Slavec in vrtnica* ali *Ribič in njegova duša*. V besedilu se da prepoznati dekadenco in estetiko onstran dobrega in zla ("Sedma kapljica krvi je bila najlepša.") in ničejanskost – glavni lik si iz sedmih bolečin naredi artefakt, ki upravičuje njegovo "ljubezen" do imeti in ne ljubezen do biti (zaljubljen), kar je sporočilo podteksta.

Pravljica, ki je s svojo skladnjo, starejšim besediščem, pravopisom, interpunkcijo, besednim redom ter poimenovanji pomenljivo zasidrana v kontinuum časa in prostora, je prejela nagrado za izvirno slovensko slikanico. Spremno besedo je prispevala Ifigenija Simonovič, ki pravljico obravnava kot dogodek ter bolj poudari pomen konteksta (nastajanje in peripetije z besedilom), kar preglasi tekst. Avtorica spremne besede govori o genezi besedila, okoliščinah, navaja partizanske in zaporniške metapodatke itn. ter poskuša s kontekstom dati tekstu to, kar mu manjka: doslednost, izčiščenost in skladnost, ob tem pa prezre ničejanski podtekst.

Prvotni namen, odkrivanje prvotnega zapisa, iskanje avtentičnega sporočila in resnice besedila ostajajo odprti. Zlato-rdeči rokopis in iluminacije pisatelja, prosojni papir za vsako stranjo, ročno sešit zvezek v "prelepi, ročno izdelani škatlici", je pristna vrednost avtentičnega rokopisa, z osebnim slogom avtorja. Tudi želja založbe je verjetno bila predstaviti najbolj pristno in popolno verzijo literarnega besedila, ki pa je žal mladim bralcem skorajda neberljivo. Besedilo, ki je zaradi konteksta ali geneze nastanka in okoliščin (časa in prostora, božič 1938) nestrukturirano, ki

deluje pomensko zasičeno, ker je prepredeno z intertekstualnimi aluzijami, konotacijami ter dvoumnostmi, bi imelo še večjo vrednost, če bi založba izdala znanstveno-kritično izdajo rokopisa z opombami po načelih zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev, posebej otrokom pa bi lahko namenili šolsko ali poljudno izdajo. Besedilo bi kot artefakt lahko bilo predmet nadaljnjih raziskav s preverjenimi in komentiranimi viri. Prednost več kot sedemdesetletnega "zamika" izdaje pa je zagotovo v simbolnem in kulturnem kapitalu, ki ga besedilo nedvomno ima. Pričujoče kratke sodobne pravljice zaradi vsega naštetega ne moremo obravnavati literarnokritično, ampak literarnozgodovinsko.